

SERES ATTILA

KÁRPÁTALJAI MAGYAR ÍRÓSORS A SZOVJET ÉRÁBAN

KOVÁCS VILMOS ÁTTELEPEDÉSÉNEK ÜGYE ÉS ELŐZMÉNYEI MAGYAR DIPLOMÁCIAI JELENTÉSEK TÜKRÉBEN (1973–1977)

Kovács Vilmos a XX. századi kárpátaljai magyar irodalom egyik legnagyobb tehetségű, általánosan elismert – s talán az sem túlzó állítás, hogy egyik legkiemelkedőbb – alakja. Életrajzát és alkotói munkásságát Botlik József dolgozta fel egy 2003-ban megjelent érzékletes, az író tragédiáját a maga valóságában elénk vetítő monográfiájában.¹ Özvegye későbbi tanúságtétele szerint Kovácsban sokáig fel se merült az áttelepedés gondolata, otthon, Kárpátalján kívánta megvívni a nemzeti és személyes alkotói küzdelmeit.² A helyzete azonban annyira ellehetetlenült, hogy 1976 őszére a megoldást már ő maga is csak a Magyar Népköztársaságba való áttelepedésében látta. A sors vele szembeni igazságtalansága, hogy mire 1977 nyarán, hosszú huzavona, s már egy meglehetősen deprimáló elutasító határozat után közzölték vele, hogy mégis áttelepedhet Magyarországra, már súlyos, s mint az utókor felől visszapillantva tudjuk, gyógyíthatatlan beteg volt. Akár sorsának fájó szimbóluma is lehetne, hogy egy szovjet rohamkocsi vitte el a szovjet–magyar határig, ahonnan ugyancsak egy kirendelt mentőautóval vitték Budapestre, a Kékgolyó utcai klinikára. Három héttel az átköltözése után, 1977. november 13-án a kórházban hunyt el.³ Mindaz, amit a magyarországi áttelepülésétől várt, az alkotói ambíciói kiteljesítéséhez szükséges – a Szovjetunióban megszokotthoz képest – szabadabb alkotói légkört, jóval szélesebb publikálási spektrumot, illetve toleráns nemzeti és nyelvi környezetet, már nem teljesedhetett be.

Az alábbiakban a Kovács Vilmos áttelepedési ügyére vonatkozó magyar diplomáciai iratokat adom közre, amelyekre nemrégiben bukkantam rá a Ma-

¹ BOTLIK JÓZSEF: *A hűség csapdájában. Kovács Vilmos (1927–1977). Pályakép és korrajz.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003. /Kárpátaljai Magyar Könyvek 114./

² Uo. 150. o.

³ Uo. 151–152. o.

gyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában. Az 1976-ban keletkezett forrásaink, így Váczi László kijevei főkonzul Kovács Vilmos kérelmét és ahhoz csatolt önéletrajzát a központi szervekhez továbbító 1976. november 17-i jelentése,⁴ illetve a Roska Istvánhoz írt november 19-i „főnöki” levele,⁵ az ügy előzményeként több ízben is visszautalnak Kovács és a hatalom konfliktusára, továbbá a budapesti külügyi vezetést arról részletesen tájékoztató korábbi, 1973. évi főkonzulatusi jelentésekre. Ezekből a dokumentumokból kihámozható, hogy Kovács Vilmos személyének, illetve a konfliktus jellegének és tartalmának a megítélésében a kijevei magyar diplomátákat elsősorban a hatalomhoz lojális és az irodalompolitikában vonalas álláspontot képviselő Balla László narratívája orientálta. Annak akárcsak felvázolása, hogy milyen előzményekre nyúltak vissza a szovjet kommunista hatalom és Kovács Vilmos közötti ellentétek, jócskán túlfeszítené jelen írás kereteit, az 1971. évi úgynevezett „első beadvány”,⁶ majd az 1972. évi „második beadvány”⁷ története mára közismertté vált. Mindössze annak megállapítására kívánok szorítkozni, hogy a Dupka György által találóan csak a magyar polgárjogi mozgalom „beadványháborújaként” is aposztrofált irodalom- és társadalompolitikai eseménysor⁸ végső következménye az lett, hogy a kárpátaljai helyi pártvezetés hajszát indított a „’72-es beadvány” feltételezett szerzői, mindenekelőtt Kovács Vilmos, Fodó Sándor, (Stumpf) Benedek András és a szellemi holdudvarukba tartozó személyek ellen, ennek módszere a már korábban is alkalmazott erkölcsi megfélemlítés, egzisztenciális ellehetetlenítés volt. A dokumentum készítői nagy árat fizettek a bátorságukért. Elbozsátás, publikációs lehetőség megvonása, egyetemi képzés felfüggesztése, és végső soron az emigráció várt rájuk. Az 1970-es évek második felében S. Benedek András irodalomtörténész, Balla Gyula költő, kritikus, majd, mint említettem, 1977-ben Kovács Vilmos is áttelepedett Magyarországra.⁹

⁴ 4. sz. dokumentum.

⁵ 5. sz. dokumentum.

⁶ Előzményeire részletesen lásd: DUPKA GYÖRGY: *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján. Kultúrtörténeti vázlat, az írástudókat adó táj kulturális jellegzetességei, kortárs írók, irodalmi életet generáló intézmények adattára*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017. /Kárpátaljai Magyar Könyvek 245./ 148–156. o.

⁷ Részletesen lásd erre a Darcsi Karolina és Dobos Sándor által szerkesztett kötet tanulmányait, dokumentumait és interjúit: „A 72-es beadvány.” *Nemzetiségi és oktatáspolitikai a '60-as-'70-es években a Szovjetunióban. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Intézetének konferenciakötete*. Szerkesztette: DARCSI KAROLINA–DOBOS SÁNDOR. PoliPrint, Ungvár, 2013.

⁸ DUPKA GYÖRGY: i. m. 155. o.

⁹ CSÁSZÁR ISTVÁN: *A helyi magyar szellemi mozgástér újraértelmezése és annak következményei*. In: *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. Főszerkesztő: CSATÁRY György. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola–RIK U, Beregszász–Ungvár, 2021. 610–612 o.

A Kijevi Főkonzulátus jelentéseit, miután a Külügyminisztériumban érkezett azokat, iktatták és aktára tették. Az aktába utólag kézírással bejegyzett *pro domo utasításokat* és egyéb ügyviteli információkat a bejegyzés időbeli sorrendjében, a dokumentumok alatt, kurziválva és az iratok betűivel azonos betűméretben közlöm. Ezek a rövid, lakonikus szövegrészek megkerülhetetlenek annak rekonstruálásában, hogy Kovács Vilmos áttelepédési kérelme a magyarországi külügyi – és belügyi – ügyvitelben milyen fázison ment keresztül és milyen hivatali szintekre jutott el. Azt is megtudjuk ezekből, hogy mely párt- vagy kormányzati funkcionáriusok számára nyílt lehetőség arra, hogy betekintés nyerjenek ebbe az ügybe, és így ne csak a kárpátaljai író személyes problémáját ismerhessék meg, hanem az egész kárpátaljai magyar értelmiség helyzetével is szembesüljenek, még hozzá az ő – nemzeti kisebbségi kontextusból kiinduló – interpretációján keresztül.

Ezek a bejegyzések is alátámasztják, hogy az áttelepedés engedélyezésében illetékes magyarországi szerv, a Belügyminisztérium Külföldiek Ellenőrző Osztálya (BM KEO) a saját hatáskörében lefolytatott vizsgálat során eredetileg elutasító határozatot hozott Kovács Vilmos ügyében.¹⁰ Ez már korábbról is ismert tény volt az író fivére, Kovács Emil, illetve Ungváron élő barátai, a Forrás Stúdió egykori tagjai által M. Takács Lajos rendelkezésére bocsátott dokumentációból, illetve az utóbbi szerkesztésében abból közreadott válogatásból, ami az *Alföld* című folyóirat 1989. évi 6. számában látott napvilágot. 1977. május 23-án ugyanis Kovács Vilmos egy reklamáló levelet írt Almási Sándor kijevi magyar alkonzulnak, amiből eklatánsan kiderül, hogy kérelmét a magyar szervek elutasították, Kovács még az elutasító határozat dátumát is megjelölte.¹¹ Miközben a magyar Belügyminisztérium elutasította a kérelmet, a felső pártvezetés berkeiben – nyilván nem kis részben Váczi László főkonzul erélyes intervenciójának köszönhetően,¹² aki azt javasolta, hogy az

¹⁰ Lásd a 6. sz. dokumentumot.

¹¹ Eszerint az elutasító határozat dátuma 1977. február 24-e volt. Nem lehet tudni, hogy Kovács Vilmos tévesen tulajdonítja-e ebben a levélben a Kijevi Magyar Főkonzulátusnak az elutasító határozatot, avagy az „Önök” megszólítás alatt az eljárásban érintett összes állami szervet érti. A magyar diplomáciai szerv csupán közvetítette felé a Magyarországon, a BM KEO illetékességi körében meghozott határozatot. M. TAKÁCS LAJOS: „*Lépteimet piros öklű plakátok vigyázzák*”. *Dokumentumok Kovács Vilmosról. Alföld*, XL. évf. (1989) 6. sz. 34. o.

¹² A főkonzul nem csak Puja Frigyes külügyminisztert értesítette egy formalizált jelentésében Kovács kérelméről, hanem egy úgynevezett „főnöki levélben” Roska István külügyminiszter-helyettes is. A külügyi ügyvitelben a főnöki levelek kizárólag a címzett személyes tájékoztatására voltak hivatva, és arra szolgáltak, hogy a diplomata közvetlen és személyes segítséget kérhessen a felettesétől egy-egy konkrét ügy megoldásához. Lásd a 4. és az 5. sz. dokumentumot.

író „előlelete” ellenére is fontolják meg a kérelmében foglaltakat –, megindult egy egyeztetés arról, hogy miként viszonyuljanak Kovács személyéhez. Az ügygel az MSZMP olyan korifeusai ismerkedtek meg, mint Aczél György, a Minisztertanács elnökhelyettese, Óvári Miklós, a Központi Bizottság (KB) Propaganda és Agitációs Osztályának vezetője, egyúttal a KB Kultúrpolitikai Munkaközösségének elnöke, Gyenes András, a KB külügyekért felelős titkára, Berecz János, a KB Külügyi Osztályának vezetője, Kornidesz Mihály, a KB Tudományos Osztályának vezetője és Pozsgay Imre oktatásügyi miniszter. Sajnos azt nem tudjuk, hogy milyen mélységű vita övezte ezt a folyamatot, illetve esetlegesen milyen eltérő álláspontok csaptak össze, az biztos, hogy végül olyan döntés született, miszerint pártfogolják az író kérvényét. Ez pedig a BM KEO határozatának módosítását tette szükségessé, amit Tóth József rendőr alezredes – fellebbezésre hivatkozva¹³ – megtett: saját hatáskörében 1978. augusztus 31-ig engedélyezte Kovács Vilmos áttelepedését Magyarországra.¹⁴

DOKUMENTUMOK¹⁵

1.

Váczi László kijevi főkonzul¹⁶ jelentése a Külügyminisztériumnak Kijev, 1973. július 13.¹⁷

A Magyar Népköztársaság
Főkonzulátusa
20/73. Szt.
Készült: 5 példányban
3 példány Központ
1 példány Moszkva

Szigorúan titkos!
Kijev, 1973. július 13.
Tárgy: Kifogások a
kárpátaljai magyar írók
csoportjának tevékenységét és
a tevékenység magyarországi

¹³ Kovács özvegye úgy emlékezett vissza, hogy a kijevi konzul az áttelepedési kérelem visszautasításának indokaként a szovjet szervek sugallatára hivatkozott. A fellebbezést végül együtt fogalmazták meg a kijevi konzullal. BOTLIK JÓZSEF: i. m. 150–151. o.

¹⁴ Lásd a 6. sz. dokumentumot.

¹⁵ A dokumentumok szövegeképén, tehát az eredeti tagolásán és elrendezésén nem változtattam. A kézírásos betoldásokat, széljegyzeteket, záradékokat, továbbá az eredeti aláírásokat, kézjegyeket kurziváltam. Az értelemszavarázó helyesírás hibákat és középpontozást kijavítottam, azonban a különösen feltűnő elírásokat, elütéseket, a nyelvtani vagy szerkesztési hibákat meghagytam az okmányok publikált változatában is, s erre külön lábjegyzetben hívtam fel a figyelmet. A gyakori és jellemző rövidítéseket (például: kb., elvt., á.) feloldottam, a kiegészített szavakat szögletes zárójellel jeleztem.

¹⁶ Váczi László (1928–2007) diplomata, főkonzul. 1973. március 27-től 1978. június 23-ig a Kijevi Magyar Főkonzulátus vezetője.

¹⁷ Levéltári jelzete: MNL OL, XIX-J-1-j, 1973/99. doboz, 005185/1973. sz. Gépelt eredeti.

1 példány Saját
Előadó: Váczi-Lévay

visszhangját illetően.
Melléklet: Feljegyzés

Magyar Külügyminisztérium
Budapest

J. V. Ilnickij elvtárs,¹⁸ a Kárpátaljai Terület pártbizottságának első titkára a nála tett látogatás során többek között röviden érintette a kárpátaljai irodalmi életben mutatkozó helytelen, a társadalmi rendszertől idegen nézeteket és tevékenységet. A Kárpáti Igaz Szó című lap szerkesztőségében tett látogatás alkalmából Balla László elvtárs,¹⁹ a lap főszerkesztője a szerkesztőség munkájának ismertetése mellett részletesebben kitért az irodalmi élet területén mutatkozó problémákra.

A hivatalos látogatást követően Lévay elvtárs²⁰ külön is találkozott Balla elvtárssal, akit már régebben ismer. Balla elvtárs elmondta: a Kárpáti Igaz Szó magyar nyelvű újság rendeltetése a magyar nyelvű lakosság megfelelő politikai, gazdasági, kulturális stb. tájékoztatásán kívül az is, hogy hetenként egyszer „Neon” cím alatt ismertetést közöljön Magyarország irodalmi, művészeti életéről. Bemutatják a mai Magyarország irodalmát, művészetét, ugyanakkor ébren tartják a klasszikus magyar irodalmat, művészetet. Ennek érdekében kapcsolatokat építettek ki magyarországi kollégáikkal, elsősorban a Tiszatáj című folyóirattal. Elképzeléseik megvalósultak, hetenként jelennek meg a „Neonban” magyar írók, költők munkái.

Ezt a kapcsolatot kihasználva, a Kovács Vilmos vezette kárpátaljai fiatal írók csoportja nem kívánatos, káros tevékenységbe kezdett, amihez segédkezet kaptak egyes magyar kollégáiktól. Miután világossá vált, hogy Kovácsék helytelen tevékenységbe kezdtek, a Kárpáti Igaz Szó kénytelen volt a kapcsolatot megszakítani. Kovácsékat többször figyelmeztették. Ők

¹⁸ Ilnyickij, Jurij Vasziljevics (1924–2016), ruszin származású szovjet pártfunkcionárius. A Huszti járáshoz tartozó Rosztován született. 1962. február 5-től 1980. december 2-ig az UKP Kárpátontúli Területi Bizottságának első titkára.

¹⁹ Balla László (1927–2010) kárpátaljai magyar költő, író, műfordító, lapszerkesztő. A felvidéki Pálócon született. 1947-től a *Kárpáti Igaz Szó* olvasószerkesztője, az 1965. június 1-jén első ízben a *Zakarpaszka Pravdától* részben eltérő tartalommal, majd 1967. március 8-tól önálló magyar kiadású napilapként megjelenő *Kárpáti Igaz Szó* főszerkesztője 1987. augusztus 13-ig. 1971. május 22-én a Forrás stúdióval szemben létrehozott József Attila Irodalmi Stúdió megalapítója, elnöke 1981. decemberig. 1988-ban a József Attila Alkotóközösségnek egyik alapító tagja. 1989-ben a KMKSZ-t létrehozó tíztagú szervezőbizottság tagja, 1989–1992 között a KMKSZ választmányának tagja.

²⁰ Lévay József: 1974. július 31-ig alkonzul a Kijevi Magyar Főkonzulátuson.

a figyelmeztetés ellenére tovább folytatják pártellenes írói tevékenységüket és a nemkívánatos magyarországi kapcsolatot. Magyarországon továbbra is lehetőséget biztosítanak számukra véleményük kinyilatkoztatására, sőt kikiáltották őket a kárpátaljai irodalmi élet bajnokainak.

Kovácsék tevékenysége főleg korábban gondot jelentett a terület párt-és állami vezetőinek, megnehezítette az ezen a területen dolgozó magyar nemzetiségű elvtársak munkáját is.

A Kárpátaljai Terület pártbizottság foglalkozott a kérdéssel. Felelőssé tették a Kárpáti Igaz Szó-t, hogy nem kísértc kellő figyelemmel Kovácsék tevékenységét. A csoport tevékenységének ellensúlyozására körülbelül két évvel ezelőtt megalakították a „József Attila” irodalmi stúdiót,²¹ amelybe fiatal írók, költők tömörülnek. A kétéves működés során elismerésre méltó eredményeket értek el, s ma már ellensúlyozni tudják Kovácsék romboló munkáját.

Csatoljuk a Kárpáti Igaz Szó szerkesztőségében készített feljegyzést, amely tükrözi – konkrétumokat is felsorolva – a problémát és az itteni gondokat. A feljegyzést párt- és állami szervek tudta, engedélye nélkül bocsátották rendelkezésünkre, s kérték, hogy ne hivatkozzunk rá.

Kérjük, hogy jelentésünket és a feljegyzést juttassák el illetékes párt- és állami szerveinkhez és a szükséges intézkedést tegyék meg. Meggyőződésünk ugyanis, hogy Kovácsék csoportjának kifogásolt magyarországi támogatása, propagálása árt országaink kapcsolatának és közvetve nagy kárt okoz a Kárpátalján élő magyar nemzetiségű lakosságnak.

Váczai László
Váczai László
főkonzul

²¹ Sic! A József Attila Irodalmi Stúdió 1971. május 22-én alakult Ungváron, a Kárpáti Igaz Szó keretében a Forrás Stúdió helyett, a hivatalos politikától nyújtott „elégtételként”. Alapítója Balla László, az újság akkori főszerkesztője volt. Elnöke Márkus Csaba, a Kárpáti Igaz Szó helyettes főszerkesztője, titkára Erdélyi Gábor, a lap kulturális rovatának vezetője. Az alkotóműhely az 1970-es években a brezsnyevi-szuszlovai irodalompolitika jegyében fejtette ki működését, ez az időszak a fiatalok számára inkább a tanulás, az önképzés, a közösségi élet iskolája volt. 1981 decemberétől egy háromtagú elnökség – Balla D. Károly, Dupka György, Horváth Sándor – irányította, szervező titkára Kovács Elemér, tagjai Füzesi Magda, a beregszászi tagcsoport vezetője, valamint Dalmay Árpád, Debreceni Mihály, Finta Éva voltak. Ugyanekkor újjászerveződött az idősebb pályatársakból, a lap vezetőiből, irodalomtörténészekből álló tanácsadó testület is, a József Attila Irodalmi Stúdió Védnöki Tanácsa. Tagjai: Balla László (elnök), Erdélyi Gábor, Gortvay Erzsébet, Márkus Csaba, Szalai Borbála. A műhely tagjainak száma 1987-re közel ötvenre gyarapodott, akik közül körülbelül harmincan publikáltak rendszeresen. A Kárpáti Igaz Szó hasábjain havonta megjelenő, kivágható formátumú irodalmi mellékletükben, a *Lendületben* a szépirodalmi írásokon kívül irodalomtörténeti, szociológiai, nyelvészeti és néprajzi dolgozatokat jelentettek meg. A stúdió keletkezéstörténetére és tevékenységére részletesen: DUPKA GYÖRGY: i. m. 160–167. o.

Melléklet

Balla László feljegyzése a kárpátaljai magyar írók megjelenéséről a magyarországi irodalmi folyóiratokban

Hely nélkül, időpont nélkül.

Feljegyzés

[a] kárpátontúli szovjetellenes, nacionalista elemek szerepléséről a magyarországi sajtóban

Az utóbbi két-három évben történt néhány olyan eset – eléggé kirívó –, amikor a magyarországi sajtó szélsőséges kárpátontúli nacionalista elemeket támogatott, illetve juttatott fórumhoz.

Előljáróban itt annyit, hogy a Kovács Vilmos (író) vezette nacionalista csoportosulás (leginkább húsz és harminc közötti tollforgató fiatalokból áll) rendkívül veszélyes játékot űz; a magyar lakosságot következetesen igyekszik szembeállítani a terület más nyelvű lakóival (főként a többséget alkotó ukránokkal), akadályozza a kárpátontúli magyarság integrálódását, azt, hogy megtalálja méltó helyét a szovjet életben; ilyenformán ezek az elemek nemcsak az internacionalizmus, hanem a magyar nemzeti érdekek ellen is vétenek.

Néhány szót a csoport kialakulásáról.

A csoport vezetője (és egyetlen nagyobb felkészültségű tagja) Kovács Vilmos író. Nacionalista nézeteinek kirívó formában először az 1956-os magyarországi események idején adott kifejezést, s kijelentései miatt távoznia is kellett akkori állásából (a munkácsi kerületi lap szerkesztőségében dolgozott). Később kiadott egy nacionalista szellemű regényt, a „Holnap is élünk”-et. A regény a valóságnak meg nem felelően, nacionalista torzításokkal írja le főként a felszabadulás utáni első éveket, ezért a kárpátontúli társadalom elítélte, kiadói pártfegyelmet kaptak.²² Magyarországon azonban több dicsérő kritika is megjelent a könyvről, így Kiss Ferenc tollából a Tiszatájban,²³ E. Fehér Pál²⁴ tollából a Népszabadságban²⁵

²² Sic! Az ige az eredetiben is többes számban van.

²³ KISS FERENC: Egy kárpát-ukrajnai magyar író regénye. (Kovács Vilmos: Holnap is élünk.) *Tiszatáj*, XIX. évf. (1965) 11. sz. 896. o.

²⁴ E. Fehér Pál (1936–2013) újságíró, kritikus. 1968–1971 között a Népszabadság rovatvezető-helyettese, majd 1971-től kulturális rovatvezetője és a szerkesztőbizottság tagja. 1972–1990 között a Kritika munkatársa, ezzel egyidejűleg 1975–1990 között a Szovjet Irodalom főszerkesztő-helyettese, majd 1989–1990 között főszerkesztője.

²⁵ E. Fehér Pál recenziója nem a Népszabadságban, hanem az Élet és Irodalomban jelent meg. Lásd: E. FEHÉR PÁL: A kárpátaljai magyarság regénye. (Kovács Vilmos: Holnap is élünk. Kárpáti Kiadó, Uzsgorod.) *Élet és Irodalom*, 1965. október 2. 4. o.

(különben mindkét szerző azóta is következetesen támogatja, fórumhoz juttatja Kovácsot). Tulajdonképpen ezzel kezdődött a helyi viszonyokkal, problémákkal nem ismerős magyarországi sajtó illetéktelen beavatkozása területünk politikai, művelődési életébe. A pártonkívüli Kovács ellen azonban semmilyen eljárás nem indult, megmaradt vezető szerkesztői állásában a Kárpáti Kiadónál, de pozícióját arra használta fel, hogy – főként tollforgató egyetemi fiatalokból – nacionalista irodalmi csoportot hozzon létre. E csoport tagjai azután Forrás Stúdió²⁶ néven egyesültek, formálisan a Kárpátontúli Ifjúság magyar kiadása mellett és az említett kiadványban számos sovinszta, szovjetellenes írást publikáltak. Ilyen írások elsősorban Benedek András (családi neve Stumpf²⁷), Zselicki József, Fábíán László tollából jelentek meg. Ez a következőképpen vált lehetségessé. A Kárpátontúli Ifjúság magyar kiadása: fordítási lap, ilyenformán illetékes szervek nem ellenőrizték, senki nem számított rá, hogy ott időről-időre eredeti írások is megjelennek. A dolgok kipattanása után az ügyben illetékes szervek a legnagyobb óvatossággal jártak el, a szerzők közül senkinek semmilyen bántódása nem esett, csak a lap vezetőinek kellett pártvonalon felelniük a történetekért. A Forrás Stúdió természetesen megszűnt, tagjai azonban folytatják szovjetellenes tevékenységüket. Most Magyarországon keresnek (és sajnos, találnak) fórumot (a helyi kiadványokban különben nem is hajlandók publikálni).

Az egyik legsajnálatosabb és legcsúnyább (később sok bajt okozó) eset Kovács Vilmos és Benedek András (Stumpf) kétrészes közös cikkének megjelenése a Tiszatájban. A cikk a kárpátontúli magyar irodalmi élet keresztmetszetét igyekszik adni a múltban (1. rész) és a felszabadulás után (2. rész).

²⁶ Az Ungvári Egyetem magyar nyelv- és irodalom szakán tanuló fiatal költők és írók – Benedek András, Balla Gyula, Györke László – közreműködésével 1967 novemberében a Kárpátontúli Ifjúság című területi lap szerkesztősége keretében alakult meg Zselicki József elnökletével a Forrás Ifjúsági Stúdió. Tagjai a fentiekén kívül Fodor Géza, Vári Fábíán László, Füzesi Magda, Peleskei Jenő, Dupka György és mások voltak, akik már több ízben publikáltak a Kárpátontúli Ifjúságban és a Kárpáti Igaz Szóban. A stúdió tagjainak vezetésével Kárpátalja több magyarlakta településén irodalmi, illetve olvasókörök alakultak. E körökben a stúdióba tömörült fiatalok megismerkedtek az egyetemes magyar irodalommal, amelyről a „közoktatás” útján csak tudatosan eltorzított képet nyerhettek. Néprajzi és folklórgyűjtéssel is foglalkoztak, tudatosan törekedtek a hagyományok ápolására. Néhány évi eredményes munka után azonban, a kezdettől fogva gyanakvással figyelt és egyre inkább ellenzékinek tartott Stúdió 1971 végére megszűnt. A megszűnésének közvetlen előzménye a Kárpáti Igaz Szóban *Elidegenedés* címmel Balla László tollából megjelent szerkesztőségi cikk volt, amely szigorú bírálatban részesítette a fiatal magyar alkotókat. A vád az volt ellenük, hogy elidegenedtek a szovjet társadalomtól, a polgári irányzatok büvkörébe kerültek, semmibe vették a szocialista realizmus eszméit, sőt a cikkíró szerint a nacionalizmus sem állt távol tőlük. A stúdió vezetői ellen rágalomhadjárat indult. Részletesen: DUPKA GYÖRGY: i. m. 148–160. o.

²⁷ Sic! Helyesen: Stumpf.

Nagy felhördülést váltott ki a Kárpátontúlon már az első rész megjelenése is, hiszen az irodalmi múltat nem marxista szempontból értékelte, [illetve] reakciós nacionalista, sovinszta írókat tüntetett fel teljesen pozitív színben. A második részt azonban egyszerű politikai diverzióként lehet csak felfogni.²⁸

És nem csupán az irodalmi életet mutatta be görbe tükörben (szigorúan elítélve minden olyan művet, amely a pártosság, az elkötelezettség jegyében született), hanem a területen kialakult politikai helyzetet is meghamisította, megrágalmazta a pártpolitikát. Kijelentette például, hogy a felszabadulás utáni első évek az ukrán nacionalizmus uralmának jegyében zajlottak le. Ez nem igaz. Mert bár voltak szórványos (először több, majd aztán mind kevesebb) megnyilvánulásai az ukrán (és a magyar, a román és a zsidó stb.) nacionalizmusnak egyes személyek részéről, a párt- és tanácsi szervek ez ellen elejétől fogva következetesen harcoltak, tehát a nacionalizmus nem vált és nem válhatott uralkodóvá. De még ha így is lett volna, ennek megállapítására akkor sem a Tiszatáj és a pártonkívüli szerzők a hivatottak, hanem az SZKP Központi Bizottsága.

A helyi politikai életben kompromittált, az irodalmi életben itt kívül rekedt elemeknek fórumot adott az utóbbi napokban két magyarországi kiadvány is, a Magyar Ifjúság és a Komárom megyei Új Forrás.

A Magyar Ifjúságban (1973. március 30-i szám) különösen veszélyes hírokat penget a bevezető cikk (szerzője Varga Lajos Márton), amely kijelenti, hogy a kárpátontúli magyar irodalom az adott publikációkban szereplő (szovjetellenes) szerzők révén fog megújulni és elítélően (de nem konkrétan, példákat nem idézve) nyilatkozik azokról az írókról, akik az elkötelezett irodalmat művelik (Kecskés Béla, Balogh Balázs stb.).²⁹ A gyűjteményben közölt (zömükben dekadens) versek is tartalmaznak a szovjet életformára rossz fényt vető utalásokat (Zselicki József „Felcsapok halottnak” című versében:

Így érni halálra!
Mennék görcsnek fára,
vizekbe kőnek
rozoga asztalra frissensült
kenyérnek...)

²⁸ Lásd: I. rész: KOVÁCS VILMOS–BENEDEK ANDRÁS: Magyar irodalom Kárpát-Ukrajnában. I. *Tiszatáj*, XXIV. évf. (1970) 10. sz. 961–966. o. 2. rész: KOVÁCS VILMOS–BENEDEK ANDRÁS: Magyar irodalom Kárpát-Ukrajnában. II. *Tiszatáj*, XXIV. évf. (1970) 12. sz. 1144–1150. o.

²⁹ Lásd: VARGA LAJOS MÁRTON: Fialatok Kárpát-Ukrajnából. *Magyar Ifjúság*, 1973. március 30. 30. o.

Az Új Forrás publikációja (1973. évi 1. szám) csak úgy értelmezhető, mint szovjetellenes izgatás, mint az irredentizmus nyílt hirdetése. Különös-képpen vonatkozik ez a Kiss Ferenc bevezető cikkére,³⁰ amely több ilyen kijelentést tartalmaz. A folyóiratban szereplő (szovjetellenes, itt nem publikáló) költőkről Kiss ezt írja: „Zordságuk bajvívó zordság (Benedek, Fábián, Fodor), keservük az életre edződés szigorától kemény, tragikus képeikben emberi méltóság ad hírt a maga töretlenségéről, s épp ilyen megszenvedett a reményük is: az, hogy tél vérét végül is felissza a szél, s a gondok hídján átjutnak a jó jelekkel intő túlsó partra.”³¹

Csak izgatásként értelmezhető Benedek András „Hazatérés” című verse:

Hetedíziglen
Prédikátorok fia vagyok,
Magam is
Kitagadott.

Parazsat izzíts,
Fogót hevíts hát,
vén inkvizítor,
Én
itthon vagyok.

Van ugyancsak őtőle a „Mese”:³²

Fegyvertelen vagyok
És árva;
Koldus királyfi
Feketevárba.

Enyém az ország
és a trón!
Lengék tört zászlóként
A bitón.

³⁰ Sic!

³¹ Lásd: KISS FERENC: *Fiatalok írásai Kárpátaljáról. /Szomszédságban/ Új Forrás, V. évf. (1973) 1. sz. 55–57. o.*

³² Mindkét vers ugyanott, a lapszám 60. oldalán jelent meg.

Rendkívül furcsa ugyanebben a számban a Kárpátontúlról elszármazott Györke Zoltán „Végváron új vitéz” című verse. A szerző ezt a versét a nacionalista Kovács Vilmosnak ajánlja és úgy tünteti fel a dolgot, mintha Kovács sovíniszta izgatásával „végváron” a létében fenyegetett magyarságáért harcolna (a valóság ennek épp az ellenkezője).³³

Az Új Forrás közölt verseket olyan szerzőktől is, akik sikerrel szerepelnek a kárpátontúli irodalmi életben, s akik minden kapcsolatukat megszakították a Kovács, Benedek, Fábíán, Zselicki féle nacionalista elemekkel. De Kecskés Béla versét és fényképét például a szerző tudta és engedélye nélkül közölték és Kecskés az Új Forrásnak erre a lépésére a legnagyobb felháborodással reagált: semmi kedve nem volt ebben a környezetben szerepelni. Az SZKP politikájával, a helyi pártszervek intézkedéseivel következetesen szembehelezkedő nacionalista csoport gyakori szerepeltetése a magyarországi sajtóban és a kárpátontúli magyarok életére vonatkoztatott irredenta kijelentések elburjánzása rendkívül nehéz helyzetbe hozza elsősorban azokat a magyarokat, akik a Kárpátontúlon a pártpolitika szellemében végeznek ideológiai munkát a magyar lakosság körében, de hátráltatja az egész kárpátontúli magyarság előrehaladását, prosperálását, az ukrán és a magyar lakosság közti viszály magvainak elhintésével politikai diverziót visz véghez. A kárpátontúli magyarok nem kérnek a sorsuk iránt ilyen³⁴ érdeklődésből, az ilyen³⁵ „segítségből”.

2.

Váczi László kijevei főkonzul jelentése a Külügyminisztériumnak Kijev, 1973. július 23.³⁶

A Magyar Népköztársaság
Főkonzulátusa
20/1/1973. Szt.
Készült: 5 példányban
3 példány Központ
1 példány Moszkva
1 példány Sajtó
Melléklet: Feljegyzés

Szigorúan titkos!
Kijev, 1973. július 23.
Tárgy: Kifogások a
kárpátaljai magyar írók
csoportjának tevékeny ségét
és a tevékenység magyarországi
visszhangját illetően.
Hivatkozási szám: 20/73 sajtó

³³ Ugyanott, a lapszám 53. oldalán. A folyóiratban a költő vezetéckneve Györke formában szerepel.

³⁴ Aláhúzás géppel.

³⁵ Aláhúzás géppel.

³⁶ Levéltári jelzete: MNL OL, XIX-J-1-j, 1973/99. doboz, 005185/1/1973. sz. Gépelt eredeti.

Magyar Külügyminisztérium
Budapest

Hivatkozott számú jelentésünkre³⁷ mellékelten felterjesztem a Kárpáti Igaz Szó című lap 1973. július 20-i számát. A lap Mérges fűvek címmel (alcím: Jegyzetek a magyar burzsoá nacionalizmusról) írást közöl a jelentésünkben ismertetett problémáról.³⁸

Kérem, hogy hivatkozott számú jelentésünket és a most küldött lapot szíveskedjék megmutatni Puja³⁹ és Marjai⁴⁰ elvtársaknak is.

Kérem továbbá, hogy saját tájékoztatásunkra, munkánkhoz az Új Forrás 1973. évi 1. számát, valamint a Tiszatáj vonatkozó számát megküldeni szíveskedjék.

Vácz

Vácz László
főkonzul

3.

Vácz László kijevi főkonzul jelentése a Külügyminisztériumnak Kijev, 1973. december 6.⁴¹

A Magyar Népköztársaság
Főkonzulátusa
20/2/1973. Szt.
Készült: 5 példányban
3 példány Központ
1 példány Moszkva

Szigorúan titkos!
Kijev, 1973. december 6.
Tárgy: Kárpáti Igaz Szó
példányai felterjesztésével
kapcsolatos nehézségek.
Hivatkozási szám: 41/337. sz. távirat

³⁷ Lásd az 1. sz. dokumentumot.

³⁸ Az említett cikk: RÓTMAN MIKLÓS: Mérges fűvek. Jegyzetek a burzsoá magyar nacionalizmusról. *Kárpáti Igaz Szó*, 1973. július 20. 2–3. o.

³⁹ Puja Frigyes (1921–2008) kommunista politikus, diplomata. 1968. június 26-tól 1973. december 14-ig a külügyminiszter első helyettese, majd 1973. december 14-től 1983. július 8-ig külügyminiszter.

⁴⁰ Marjai József (1923–2014) politikus, diplomata. 1970. augusztus 20-tól 1973. december 14-ig külügyminiszter-helyettes, majd 1973. december 14-től 1976. augusztus 14-ig a külügyminiszter első helyettese és külügyminisztériumi államtitkár, 1976. augusztus 14-től 1978. április 22-ig moszkvai nagykövet. 1978. április 23-tól 1988. október 5-ig a Minisztertanács elnökhelyettese, 1987. december 16-tól 1988. október 5-ig kereskedelmi miniszter, egyúttal 1976. július 21-től 1989. október 7-ig az MSZMP KB tagja.

⁴¹ Levéltári jelzete: MNL OL, XIX-J-1-j, 1973/102. doboz, 005081/1973. sz.

1 példány Sajtát

3/1-1/73. sajtát

Előadó: Lévy JózsefMelléklet: admin-ban 1 csomagMagyar Külügyminisztérium
Budapest

Hivatkozással a fenti számú táviratra, illetve admin. jelentésünkre, mellékelten felterjesztjük a Kárpáti Igaz Szó 1973. októberi-novemberi példányaait.

Folyó év december 3-án látogatást tett a főkonzulátuson Balla László elvtárs, a lap szerkesztője. Elmondta, kérésünknek megfelelően biztosítja a lapot – ha utólag és késéssel is – a főkonzulátus számára, de hangsúlyozta, hogy nem magyarországi elküldésre. Nem szeretne kellemetlen helyzetbe kerülni, hiszen – az ismert rendelkezés miatt – megtagadták a lap küldését a budapesti Szovjet Nagykövetségnek, amelyik pedig igényelte és kérte azt. Ezt figyelembe véve a főkonzulátus példányaait fogjuk a jövőben rendszeresen felterjeszteni, második példány megrendelésével nem próbálkozunk, mert nem vezetne eredményre.

A leírtakra tekintettel kérjük, hogy a lapot belső használatra szóló anyagként kezeljék. Balla elvtárs – mintegy mentegetőzés-képpen⁴² – elmondta, hogy a lap 3-4 évvel ezelőtt többet foglalkozott magyar eseményekkel. Sajnos a kialakult helyzet (lásd a 20/73. sz. jelentést)⁴³ miatt ezt nem tudják folytatni. Jelenleg annyit tudnak tenni, hogy a Magyarországgal kapcsolatos híreket elsősorban a moszkvai Magyar Nagykövetség által kiadott sajtótájékoztató anyagai alapján közlik a lapban.

Megemlítette, hogy legújabban Szakolczay Lajosnak és Szepesi Attilának a Kortárs ez év 11. számában megjelent kapcsolatos írása⁴⁴ tett rossz szolgálatot, nehezíti helyzetüket. A problémát az okozza, hogy ezek az írások azokat az írókat, költőket (Kovács Vilmos, Benedek András) értékelik a legmagasabbra, akiket a helyi párt- és tanácsai vezetők nacionalistáknak, szovjetelleneseknek tartanak.

Felhívjuk a figyelmet a lap ez év október 30-i számában közölt, „Kit is szolgáltak a magyar burzsoá nacionalisták” című írására,⁴⁵ amely szintén utal arra, hogy a nacionalizmus jelenségei, illetve a nemzetiségi kérdéssel való foglalkozás jelentős gondot jelent a Kárpátalján.

⁴² Sic!

⁴³ Lásd az 1. sz. dokumentumot.

⁴⁴ Lásd: SZAKOLCZAY LAJOS: A Kárpáti Kalendárium Irodalmi Mellékletei, 1970–1973. *Kortárs*, XVII. évf. (1973) 11. sz. 1834–1836. o. SZEPESI ATTILA: A várakozás legszebb reggelén. *Fiatal kárpát-ukrajnai magyar költők antológiája*. *Kortárs*, XVII. évf. (1973) 11. sz. 1837–1838. o.

⁴⁵ Sic!

Megismételjük kérésünket, hogy munkánk és tájékoztatásunk segítése érdekében – amennyiben lehetséges – küldjék meg a 20/1/73 sz. jelentésünkben⁴⁶ említett sajtótermékeket.

Kérjük, hogy jelentésünket Marjai elvtársnak megmutatni szíveskedjék.

Váci László
Váci László
főkonzul

4.

Váci László kijevi főkonzul jelentése Puja Frigyes külügyminiszternek Kijev, 1976. november 17.⁴⁷

A Magyar Népköztársaság
Főkonzulátusa
52/szt/1976.
Készült: 4 példányban
Központ: 2 példány
Moszkva: 1 példány
Saját: 1 példány

Szigorúan titkos!
Kijev, 1976. november 17.
Tárgy: Észrevételek Kovács
Vilmos Kárpátalján
élő magyar nemzetiségű író
áttelepedési kérelmével kapcsolatban
Hivatkozási szám: 20/1973/szt jelentés
12/Ko/52-1/1976 konzuli főosztály
Melléklet: 1 db önéletrajz (2 példányban)

Külügyminisztérium
Puja Frigyes elvtárs
külügyminiszter
Budapest

Jelen futárban 12/Ko/52-1/1976 számon felterjesztjük Kovács Vilmos és családja végleges áttelepedési kérelmét. A kérelmet nevezett személyesen adta át, és így Almási elvtársnak⁴⁸ módja volt vele elbeszélgetni, anélkül, hogy ismerte volna a hivatkozott számú jelentésben⁴⁹ Kováccsal kapcsolatban leírt dolgokat.

⁴⁶ Lásd a 2. sz. dokumentumot.

⁴⁷ Levéltári jelzete: MNL OL, XIX-J-1-j, 1977/123. doboz, 005673/1976. sz.

⁴⁸ Almási Sándor: 1974. július 1-től alkonzul a Kijevi Magyar Főkonzulátuson.

⁴⁹ Vagyis az 1. sz. dokumentumban.

[A] Kovács Vilmos által elmondottak lényege így foglalható össze: 1975 után ő mind magánember, mind pedig irodalmi vonalon⁵⁰ lehetetlenné lett téve. Tele van sérelemmel, emellett még súlyos elhelyezkedési gondjai is vannak. Legnagyobb sajnálatára számára egyetlen kiút van, a Magyarországra való végleges áttelepedés.

Minderre azért került sor, mert ő és jó néhány írótársa tudatosan vállalja nemzeti hovatartozását. Érzésük és értékelésük szerint a nemzeti hovatartozás számukra – minden vád ellenére – nem nacionalizmus, hanem hazafiság kérdése. Kovács Vilmos külön is kihangsúlyozta, hogy náluk a nemzeti hovatartozás, a nemzeti kultúra, történelem, hagyomány, egyéb kötődések, s a nyelv stb. tudatos ápolása, hirdetése, céljában nem szovjetellenes. Legnagyobb tragédiájuknak nevezte az ukrán nacionalizmusnak azt a tulajdonságát, hogy a saját nagyság hirdetése mellett elsősorban a kisebb nemzetiségekkel szemben jelentkezik. A helyi, nacionalista megnyilvánulásokra tett, tulajdonképpen kikényszerített és nem mindig átgondolt reakcióikat már szovjetellenes bélyegzővel látják el. Így lettek ők [hivatalosan]⁵¹, a Kárpátalján élő magyar nemzetiségű, figyelemre méltó irodalmi színvonalat képviselő írók szovjetellenesek.

A Kovács Vilmos által a fentiekben vázoltakkal egyes pontokon természetesen vitába lehet szállni, ami egyébként meg is történt, úgy látjuk, hogy Kovács Vilmosnál a hazafiság és internacionalizmus kategóriája egymástól elválasztva jelentkezik. Ugyanakkor a főkonzulátus nem tudja, és nem is feladata eldönteni, hogy Kovácsék ténykedése mennyiben volt káros, mennyire volt az nacionalista vagy szovjetellenes.

A hivatkozott szjt jelentésünkben és annak csatolt mellékletében⁵² foglaltak a Kárpátontúli Terület vezetésének véleményét tartalmazzák. De így utólag, a helyzet jobb ismeretében megállapítható, hogy az említett jelentésünk mellékletét képező és Balla László elvtárstól kapott feljegyzés (minden valószínűség szerint az ő munkája) nem mentes a túlzásoktól és a szubjektívizmustól.

A kép teljességéhez véleményünk szerint hozzátartozik a másik oldal álláspontjának ismerete, elemzése is. Erre módot ad Kovács Vilmos végleges letelepedési kérelme, nevezett önéletrajza is. Megemlítjük, a Kováccsal való beszélgetés során derült fény arra, hogy korábban áttelepedési kérelemmel fordult a magyar szervekhez, és az engedélyt meg is

⁵⁰ Sic! Helyesen: „mind magánemberként, mind irodalmi vonalon”.

⁵¹ Ez a szó géppel utólagosan áthúzva a szövegben.

⁵² Lásd az 1. sz. dokumentumot és annak mellékletét.

kapta 1976-ban Stumpf András (írói nevén Benedek András) is, aki szintén a megbírált fiatal írók közé tartozik és szerepel a 20/1973. sz. jelentés mellékletében. Anélkül, hogy Kovácsnak mindenben igazat adnánk és az általa elmondottakat kritikátlanul elfogadnánk, úgy látjuk, az ő esete és a kérelme is magyarázza, megvilágítja, miért foglalkozott és foglalkozik a kárpátjai magyar nemzetiségű értelmiségiek elég nagy száma a Magyarországra való végleges áttelepedés gondolatával, amiből eredően a ténylegesen átteleplők száma évről-évre nő.

Kérjük, hogy Kovács Vilmos áttelepedési ügyében alapos vizsgálat után, az 1973-ban felterjesztett jelentésünkben foglaltak kritikai figyelembevételével szülessen döntés.

Váczai László
Váczai László
főkonzul

*Maklári⁵³ e[lv]társ! Sürgősen kérem ennek az ügynek az előzményeit.
XI. 26. Sebestyén⁵⁴*

*A jelentés másolatát az önéletrajz fénymásolatával együtt megküldtük
Aczél,⁵⁵ Óvári,⁵⁶ Gyenes,⁵⁷ Berecz,⁵⁸ Kornidesz⁵⁹ és Pozsgay⁶⁰ elvtársaknak.*

⁵³ Maklári György (1932–2022) közgazdász, diplomata. 1968–1973-ban beosztott diplomata a Moszkvai Nagykövetségen. 1973–1978 között megbízott fősztályvezető, majd fősztályvezető a Külügyminisztériumban. 1978. augusztus 2-től 1983. július 23-ig kijevi főkonzul, 1983–1987-ben a KÜM Központi Biztonsági Fősztályán fősztályvezető helyettes. 1988. február 23-tól 1990. szeptember 6-ig leningrádi főkonzul.

⁵⁴ Sebestyén Jenő (1923–2004) közgazdász, az MSZMP funkcionáriusa. 1973–1979 között a KÜM I. Területi (Szovjet) Fősztályának helyettes vezetője, majd vezetője.

⁵⁵ Aczél György (1917–1991) politikus, az MSZMP funkcionáriusa. 1970. november 28-tól 1988. május 22-ig az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, 1974. március 21-től 1982. június 25-ig a Minisztertanács elnökhelyettese.

⁵⁶ Óvári Miklós (1925–2003) politikus, az MSZMP funkcionáriusa. 1966. december 3-tól 1988. május 22-ig a KB tagja, 1975. március 22-től 1988. május 22-ig az MSZMP PB tagja, egyúttal 1974. májustól a KB Agitációs és Propagandabizottságának elnöke 1985-ig, illetve 1975. áprilistól az MSZMP Kulturpolitikai Munkaközösségének (1980-tól Művelődéspolitikai Munkaközösség) elnöke 1985-ig.

⁵⁷ Gyenes András (1923–1997) politikus, diplomata, az MSZMP funkcionáriusa. Az MSZMP XI. kongresszusán (1975. március 17–22.) a KB és a KB Titkárságának tagjává választották, a Központi Bizottságban a külügyekért felelős titkár 1982. június 24-ig.

⁵⁸ Berecz János (1930–2022) politikus, az MSZMP funkcionáriusa. 1974. június 20-tól 1982. június 23-ig az MSZMP KB Külügyi Osztályának vezetője.

⁵⁹ Kornidesz Mihály (1930–2014) politikus, az MSZMP funkcionáriusa. 1973. november 1-től 1983. július 6-ig az MSZMP KB Tudományos Osztályának vezetője.

⁶⁰ Pozsgay Imre (1933–2016) politikus, egyetemi tanár. 1976. július 22-től 1982. június 25-ig

(Ez a kör kapta az előzményeket is.) Csatoltuk az 1973-beli 20/szt. jelentés másolatát, az ahhoz csatolt feljegyzéssel együtt. Szücsné⁶¹ 12/10.

Melléklet

Kovács Vilmos áttelepedési kérvényéhez csatolt önéletrajza

Ungvár, 1976. október 28.

Önéletrajz

Én, Kovács Vilmos, 1927. június 5-én születtem a beregszászi járási Gát községben.

Apám, Kovács Emil földnélküli falusi kőműves volt, 1921-től a CsKP⁶² tagja, a gáti alapszervezet alapítótagja. Politikai tevékenysége miatt a csehszlovák hatóságok számos alkalommal bebörtönözték, ezen felül azzal sújtották, hogy nem adták meg neki az állampolgárságot, ami azt jelentette, hogy nem kaphatott szakmája szerinti iparendélyt, s így alkalmi napszamos-munkát⁶³ kellett vállalnia.

Anyám, Kacsó Borbála 1956-ban, 55 éves korában meghalt. 1955-től 1958-ig a gáti elemi iskolában tanultam.

1938-ban – Kárpát-Ukrajna Magyarországhoz történt csatlósáskor⁶⁴ – apámat letartóztatták, s amikor hónapok múlva szabadon bocsátották, családukat kitoloncolták a faluból. Beregszászban telepedtünk le, ahol elvégeztem az állami polgári iskola első osztályát. Egy év múlva Beregszászból is kitoloncoltak bennünket, miután Munkácsra költöztünk. Itt elvégeztem a polgári iskolát, beiratkoztam a Munkácsi Felsőkereskedelmi Iskolába, ahol 1945-ben érettségiztem.

Kárpát-Ukrajna felszabadulása után apámat Gátra helyezték a nemzeti bizottság elnökeként. 1946-ban, 44 éves korában meghalt. 1945-től 47-ig a beregszászi Terménykészletező Vállalat gáti kirendeltségén dolgoztam

a Magyar Népköztársaság oktatásügyi minisztere, 1982. június 25-től 1988. július 4-ig a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának főtitkára. A Grósz Károlyt pártfőtitkárrá választó 1988. május 20–22-i országos pártértekezleten bekerült a párt Politikai Bizottságába, majd 1988. június 29. és 1990. május 23. között Grósz Károly és Németh Miklós kormányának államminisztere.

⁶¹ Szücs Ferencné (1925) gyógyszerész, diplomata. 1948-tól a KÜM munkatársa, 1974-től a Tájékoztató Osztály vezetője.

⁶² Vagyis a Csehszlovák Kommunista Párt.

⁶³ Sic!

⁶⁴ Az 1938. november 2-i első bécsi döntés értelmében csak a csehszlovák közigazgatásban Podkarpatská Rusnak nevezett terület (1944–1945-től a Kárpátontúli terület) déli sávja került Magyarországhoz Ungvár, Munkács és Beregszász városokkal. Kárpátalja többi részét Magyarország 1939. március 15–18. között egy katonai akció segítségével szerezte vissza.

könyvelőként. 1947 decemberében kineveztek a gáti községi tanács VB titkárává, s ezt a munkakört 1948 decemberéig láttam el.

1947-ben megnősültem, feleségem, Fogarasi Mária akkor szintén a terménykészletező vállalatnál dolgozott. Házasságunkból két fiú született: László 1948. március 7-én Gáton és István 1955. február 15-én Munkácson.

1949 elején Munkácsra költöztünk, ahol a városi adóhivatalban vállaltam könyvelői állást. Itt még az év júniusában előléptettek az adóügyi osztály főkönyvelőjévé, 1952 szeptemberében kineveztek adóügyi tanácsossá, majd főtanácsossá.

1952-ben, hogy elkerüljem a továbbtanulásomhoz szükséges, felsőkereskedelmi érettségimből adódó különbözeti vizsgákat, a munkácsi 2. sz. ukrán esti középiskolában is leérettségiztem, s beiratkoztam a Csernovici-Lvovi Pénzügyi-Közzgazdasági Főiskola levelező tagozatára, amelyet 1952-75⁶⁵ között végeztem. Emellett később, 1969-ben jeles diplomával végeztem el Ungváron a Marxista Egyetem hároméves általános politikai tagozatát is.

Közben 1955 elején munkahelyet változtattam, a munkácsi „Győzelem Zászlaja” című ukrán lapnál helyezkedtem el könyvelői státuszban, valójában azonban a kulturális rovatot gondoztam és a szerkesztőség mellett működő irodalmi stúdiót vezettem.

1957-ben jelent meg Ungváron első verskötetem, amit számos publikációm előzött meg a területi és köztársasági időszakos kiadványokban.

1958 októberében áthelyeztek az ungvári „Kárpáti Könyvkiadó” magyar osztályára lektornak, majd 1964 májusában főlektorrá, 1970 szeptemberében pedig osztályvezetővé léptettek elő. Ezt a munkakört 1971 augusztus végéig láttam el, amikor is munkaviszonyomat megszakítottam, s azóta – mint 1961-től a Szovjet Írók Szövetségének, úgyszintén a Szovjet Újságírók Szövetségének a tagja – kizárólag irodalmi és műfordítói tevékenységet folytatok.

Négy éves lapszerkesztőségi, különösen pedig 15 éves könyvkiadói munkámmal kapcsolatban szeretném megjegyezni, hogy munkakörömből adódóan, s úgy is, mint az írószövetség kárpát-ukrajnai szervezetének magyar ügyekkel megbízott választmányi tagja – tevékenységem egyrészt a kárpát-ukrajnai magyar lakosság irodalmi köztudatának a szervezésére, másrészt a „Kárpáti Könyvkiadó” és a magyarországi kiadók közötti kapcsolatok megteremtésére és elmélyítésére irányult.

Az írószövetség megbízásából 1960-ban irodalmi stúdiót hoztam létre a beregszászi „Vörös Zászló” című lap szerkesztősége mellett, megszerveztem a rendszeres irodalmi oldalak közlését és az író-olvasó-találkozókat.

⁶⁵ Sic! Ez Kovács Vilmos elütése a gépirón. Nyilván ezt szerette volna írni: 1952–57 között.

Ugyanakkor az írószövetség keretében a magyar ajkú egyetemi diákságból megszerveztem a „Forrás” ifjúsági irodalmi stúdiót, amelynek tagsága egy részéből évek során sikerült képzett műfordítókat nevelni, másik részét pedig a magyar folklór rendszeres gyűjtésére és feldolgozására irányítani. Utóbbinak tudható be, hogy összegyűjtöttük és feldolgoztuk a helyi magyar népmeséket és népballadákat, s a rendkívül értékes anyagból több, szakmai szempontból is nagy figyelmet keltett részt publikáltunk. Emellett különböző magyarországi lapokban több ízben is csoportosan vagy egyénenként bemutattam a kárpát-ukrajnai magyar írókat, hogy ráirányítsam a magyar irodalmi közvélemény figyelmét a fiatal kárpát-ukrajnai magyar irodalomra.

Könyvkiadói munkásságom idején az általam irányított osztály jó kapcsolatokat épített ki a magyarországi Kiadói Főigazgatósággal és valamennyi kiadóval, s a közös kiadványok számát sikerült évi 1-2 könyvről 20-22 könyvre felfejleszteni, biztosítva hozzá a nyomdakapacitást és a papírkeretet, ellátva a szöveghűség ellenőrzését is.

Ami irodalmi és műfordítói tevékenységemet illeti, több verskötetem, regényem, novellám, irodalomkritikai dolgozatom és műfordításom jelent meg itt és Magyarországon is, válogatott verseimet Moszkvában is kiadták orosz fordításban, számos alkalommal publikáltam a magyarországi sajtóban (Népszabadság, Népszava, Kortárs, Új Írás, Tiszatáj, Napjaink stb.), többször szerepeltem a Magyar Rádióban, az MTA irodalomtudományi intézete⁶⁶ felkérésére megírtam a kárpát-ukrajnai magyar irodalom történetét a készülő hétkötetes Magyar Irodalomtörténet számára stb.

Anyanyelvi szinten beszélem az orosz, jól tudom az ukránt, ismerem a szláv nyelveket, s ezekből is fordítok (például szlovákból), az iráni nyelvek közül – finnugor-iráni összehasonlító nyelvészeti tanulmányaim révén – beszélem az oszét nyelvet.

1961-ben első házasságomat felbontottam, volt feleségem 1966-ban Magyarországra települt át István nevű fiunkkal együtt, aki Szolnokon, [...] ⁶⁷ alatt lakik, illetve jelenleg katonai szolgálatot teljesít a Magyar Nép-hadseregben.

László nevű fiam 1969-ig velem maradt, amikor Magyarországra települt át, az Uzsgorodi Állami Egyetemen megkezdett matematikai tanulmányait az ELTE-n fejezte be, s azóta a Csepel Autógyárban dolgozik a programkönyvtár vezetőjeként.

⁶⁶ Sic!

⁶⁷ A lácímét nem közlöm.

1961-ben házasságot kötöttem Teke Éva tanárnővel, aki jelenleg az Uzsgorodi 10. sz. középiskola magyar tanára. Házasságunkból 1962. február 4-én Ungváron született Éva nevű leányunk a 10. sz. középiskola 9. osztályos tanulója.

Feleségem testvérhúga: Szvoboda Béláné (szül.: Teke Judit) is Magyarországon él [...] ⁶⁸ és a zalaegerszegi KHV-nál dolgozik laboráns-mérnökként.

Itteni egyetlen közeli hozzátartozóm öcsém: Kovács Emil, aki a gáti középiskola igazgatója, történelemtanár.

Kovács Vilmos
Uzsgorod, 1976. október 28.

5.

Váczai László kijevi főkonzul főnöki levele Roska István⁶⁹ külügyminiszter-helyettesnek Kijev, 1976. november 19.⁷⁰

A Magyar Népköztársaság
Főkonzulátusa
12/Fó/21/1976.
Készült: 2 példányban

Szigorúan titkos!
Kijev, 1976. november 19.

Külügyminisztérium
Roska István elvtárs
külügyminiszter-helyettes

Kedves Roska Elvtárs!

A jelenlegi futárban két olyan anyagot terjeszték fel, amelyekre szükségesnek tartom felhívni a figyelmedet. Ezek:

1.) Észrevételek Kovács Vilmos Kárpátalján élő magyar nemzetiségű író áttelepédési kérelmével kapcsolatban tárgyú jelentés.⁷¹ Ezzel kapcsolatban feltétlenül javaslom előkerestetni és elolvasni a hivatkozott 20/1973. sz. sz

⁶⁸ A laccímét nem közlöm.

⁶⁹ Roska István (1926–2008) politikus, diplomata. 1971. május 4-től 1985. szeptember 30-ig külügyminiszter-helyettes.

⁷⁰ Levéltári jelzete: MNL OL, XIX-J-1-j, 1977/123. doboz, 005673/1/1976. sz.

⁷¹ Lásd a 4. sz. dokumentumot.

jelentést és mellékletét.⁷² Szóban engem arról tájékoztattak 1973 nyarán, beszámoltatásomkor, hogy ezt az anyagot akkor megküldték az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjainak. Szükségesnek tartom, hogy akik akkor tájékoztatást kaptak, azok megismerjék a mostani jelentést, tudomást szerezzenek Kovács áttelepülési szándékáról és döntés az engedélyezés kérdésében ezek ismeretében szülessen. [...] ⁷³

Eltvársi üdvözlettel:

Váczai László
Váczai László
főkonzul

Sebestyén e[ltvárs]! A pártba is kellene erről az egyéni ügyről tájékoztatást adni. Adjuk át Szűcsné e[ltvárs]nőnek is táj[ékoztatás] céljára. Roska

Szűcs elvtársnő! Szíveskedjenek tájékoztatni azokat az elvtársakat, akik az előzményről tájékoztatást kaptak. (L[ásd] 005185/1973. sz. t.) XII. 8. Sebestyén

A Kovács Vilmos ügyében küldött jelentést (kijevi száma 52/szt./1976. – itthoni száma 005673/1976) megküldtük Aczél, Óvári, Kornidesz, Berecz és Pozsgay e[ltvárs]jaknak. Csatoltuk Kovács Vilmos önéletrajzának fénymásolatát és az 1973-as 20/1973. számú kijevi jelentést, annak mellékletével együtt. Szűcsné 12/10.

Kijev. Érdeklődj meg Kovács Vilmos írótól, hogy áttelepülése ügyében milyen lépéseket tett a helyi hatóságok felé. A beszélgetés során érzékeltesse nevezettel, hogy a magy[ar] hatóságok kérését pozitívan kezelik.

Kótai⁷⁴ elvtárral megbeszélve (Pártközpont). Intézkedésükig várjunk! 04. 12. Csóti⁷⁵

Beszéltem Kótai elvtárral (KB Külügyi Osztály). Az ügy intézése folyamatban van. Döntésről értesíteni fog. 1977. V. 2. Sebestyén

⁷² Lásd az 1. sz. dokumentumot és mellékletét.

⁷³ A levél 2. pontja Váczai László egy másik, a magyar–ukrán kapcsolatokat érintő jelentésével kapcsolatos kérdés. Nem közlöm.

⁷⁴ Kótai Géza (1943–2009) politikus, diplomata, az MSZMP funkcionáriusa. 1974–1982-ben az MSZMP KB Külügyi Osztályának munkatársa, 1982–1985-ben osztályvezető helyettese, majd 1985. március 28-tól 1988. november 22-ig osztályvezetője, egyúttal 1985. március 22-től az MSZMP KB tagja.

⁷⁵ Keresztneve és életrajzi adatai ismeretlenek.

6.

**Varga Istvánnak,⁷⁶ az MSZMP KB Külügyi Osztálya helyettes vezetőjének levele Roska István külügyminiszter-helyettesnek
Budapest, 1977. július 6.⁷⁷**

Magyar Szocialista Munkáspárt
Központi Bizottság
Külügyi Osztály

Roska István elvtárs
Külügyminisztérium

Kedves Roska Elvtárs!

Kijevi főkonzulátusunk 1976. november 17-i, Kovács Vilmos kárpátaljai magyar nemzetiségű író áttelepedési kérelmével foglalkozó jelentésére hivatkozással közöljük, hogy az MSZMP Központi Bizottságának illetékesei a kérdésben pozitív döntést hoztak, és hozzájárultak nevezett és családja Magyarországra való hazatelepedésének engedélyezéséhez.

Kérem, hogy az illetékes állami szervek felé a szükséges intézkedéseket megtenni szíveskedjék.

Eltársi üdvözléssel:
Varga István
(Varga István)

A Konzuli Főosztályon levő K/Kov/79/1977. szt ügyiraton értesítettük a BM KEO-t⁷⁸ a döntésről. A korábban elutasított kérelem kapcsán közlik a válaszukat röviden. E. VII/15.

Kérem, hogy a kijevi főkonzulátusnak kimenő utasítást egyeztessék az I. területi osztállyal, tüntessék fel ezen az aktán is. Utána az aktát kérem visszaküldeni. VII/28. Sebestyén

⁷⁶ Varga István (1931–2007) politikus, diplomata, az MSZMP funkcionáriusa. 1967–1982 között az MSZMP KB Külügyi Osztályának munkatársa, 1974–1982 osztályvezető helyettese.

⁷⁷ Levéltári jelzete: MNL OL, XIX-J-1-j, 1977/123. doboz, 004366/1977. sz.

⁷⁸ Vagyis: a Belügyminisztérium (ORFK) Külföldieket Ellenőrző Osztálya.

A kijevi főkonzulátusra kiküldendő utasítást Sebestyén elvtárssal közöltem (Kovács Vilmos és családja szovjet á[llam]p[olgár] végleges letelepedése 1978. VIII. 31-ig engedélyezve). Megjegyzés: Fellebbezésére a KEO vezetője⁷⁹ saját hatáskörben engedélyezte. Engedély száma: 77-14-1617 (1976). Budapest, 1977. augusztus 3. Csóti.

⁷⁹ Ekkor (1977. április 1-től 1987. január 31-ig) Tóth József rendőr alezredes (szül.: 1932).